

УДК 811.161.2'272(07)-021.64

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПОСІБНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПОЧАТКІВЦІВ

Зоряна Мацюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка
кафедра українського прикладного мовознавства
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001, Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: sora.km@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5399-004>*

Досліджено місце національно-культурного компонента в змісті та структурі посібника З. М. Терлака та О. А. Сербенської «Українська мова для початківців». У перші роки відновлення незалежності України українські філологи вважали за свій патріотичний обов'язок навчати української мови російськомовних громадян України. У таких умовах написання посібника з української мови для осіб, які володіють російською мовою, було вимогою часу. Причини, які спонукали до вивчення української мови осіб, які нею не володіли, могли бути різними. Це не лише цікавість до мови, яка стала потрібною для виконання службових обов'язків, але й бажання повернути свою українську ідентичність. Окрім розкриття основ фонетики і граматики української мови і створення системи вправ для закріплення матеріалу, львівські мовознавці особливої ваги надавали текстовому матеріалу, який наповнювали глибоким українознавчим змістом. Через читання оригінальних художніх текстів українських письменників, вивчення українських народних пісень, прислів'їв, приказок, стійких народних порівнянь, фразеологізмів слухачі отримували можливість пізнати культуру українського народу, приєднатися до його багатого духовного світу. Уже з перших сторінок автори посібника розповідають про красу, мелодійність, гнучкість, багатство української мови як однієї з найбільш милозвучних мов світу. У структуру посібника включено короткі біографічні відомості про багатьох українських письменників і подано один або кілька найбільш відомих їхніх творів. Невід'ємною частиною посібника є український мовленнєвий етикет – низка висловів, які українці вживають задля забезпечення доброзичливого спілкування. Серед них є традиційні усталені мовні звороти привітання, прощання, вибачення та ін. Важливими з огляду на національний компонент є завдання, пов'язані з процесами українського словотворення.

За більш ніж 30-літню історію посібник зазнав кілька перевидань, доповнень, однак незмінним залишився його національно-культурний потенціал, який свідчить про велич української культури, безцінність духовних скарбів українського народу та його національних святинь.

Ключові слова: українська мова, національно-культурний компонент, посібник для початківців, країнознавчий потенціал.

DOI:

Постановка проблеми. У перші роки відновлення незалежності України в серпні 1991 року піднялася висока хвиля зацікавлення українською мовою. Українські філологи вважали за свій патріотичний обов'язок навчати української мови насамперед російськомовних громадян України. Як заклик до наполегливої праці для сотень вчителів української мови стали слова поета Бориса Олійника «Завдання мови – творити громадянина». У таких умовах написання посібника з української мови для осіб, які володіли російською мовою, було вимогою часу. Причини, які спонукали до вивчення української мови, могли бути різні. Насамперед це потреба володіти українською мовою для виконання службових обов'язків. Постала нагальна вимога створення спеціальних підручників, посібників, словників, орієнтованих на різні категорії громадян. Українську мову почали вивчати представники дипломатичних місій в Україні, які донедавна поспілкувалися у своїй дипломатичній роботі російською мовою.

Серед осіб, які бажали вивчати українську мову, чимало було мешканців південно-східних областей України, які в умовах бездержавності піддалися практично повній русифікації.

Ідея відродження та утвердження української мови об'єднала людей навколо Товариства української мови імені Тараса Шевченка. Перше потужне товариство було створене у Львові в червні 1989 року, яке очолив письменник Роман Іваничук. Згодом у лютому 1989 року постала всеукраїнська громадська спілка, головою якої став письменник Дмитро Павличко. Осередки Товариства української мови створювали практично в кожній установі та організації здебільшого в західних та центральних областях України. Прийнятий Верховною Радою України 28 жовтня 1989 року Закон «Про мови в Українській РСР» закріпив державний статус української мови, гарантував всебічний її розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя. Відповідно до статті 2 «Державна мова Української РСР» цього Закону *«республіканські і місцеві державні, партійні, громадські органи, підприємства, установи і організації створюють всім громадянам необхідні умови для вивчення української мови та поглибленого оволодіння нею»*.

Вихід у світ у 1990, 1991, 1992 роках посібника З. М. Терлака та О. А. Сербенської «Украинский язык для начинающих» засвідчив, що мрія українського народу про державність української мови стала реальністю: *«Навік пройшла пора безславна... Цвіти і сяй, моя державна»*. Саме ці слова Олександра Олеся стали епіграфом до посібника з української мови для початківців. Автори посібника назвали кінець ХХ – початок ХХІ століття доленосним в історії українського народу, коли *«реальністю стала можливість втілити в життя ідеї національного розвитку України»* [12 : 3]. На хвилі національно-патріотичного піднесення зародилася і реалізувалася ідея створення практичного посібника з української мови для осіб, які володіли російською мовою. Серед завдань, які ставили перед собою львівські мовознавці, окрім розкриття основ фонетики і граматики української мови і створення системи вправ для закріплення матеріалу, особливої актуальності набував текстовий матеріал до вправ та тексти для читання, у яких був закладений потужний країнознавчий потенціал з метою надати тим, хто вивчатиме українську мову, можливість пізнати культуру одного із великих слов'янських народів, приєднатися до його духовного світу [12 : 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підручники і навчальні посібники, призначені для вивчення іноземної (нерідної) мови, є важливим засобом процесу навчання. У навчально-методичному комплексі вони виконують інформаційну, формувальну, систематизаційну, контролювальну, мотиваційну функції [1 : 10]. Сучасна українська лінгводидактика має підручники та посібники різного типу для усіх рівнів володіння українською мовою як іноземною (A1 – C2), а також серію підручників для навчання різної категорії слухачів, зокрема для учнів шкіл з українською мовою за межами України [10]. У таких підручниках національно-культурний компонент набуває особливої актуальності. Автор шкільних підручників для учнів українських шкіл у Польщі та посібників з методики навчання української мови та літератури для вчителів таких шкіл Я. Грицковян переконує, що діти «повинні знати історію свого регіону, територію, де народилися їхні батьки й діди, ознайомитися з історичними подіями, також суспільно-політичного життя <...> Формування українського етносу <...> повинно формувати свідомість учня, його національну самобутність, патріотизм» [6 : 56].

На потребі ознайомлення з культурою України в процесі вивчення української мови як іноземної акцентує увагу методистка Г. Бойко: «Одне з важливих завдань –

допомогти і розвинути у представників різних національностей любов і повагу до нашої держави, зберегти позитивний образ України та щирі почуття до людей на довгі роки у їхніх серцях» [2 : 30–31].

Виокремлення раніше не з'ясованих частин загальної проблеми. Посібники з української мови для початківців, створені на початку 90-х років XX століття, заклали основу для подальшого розвитку та утвердження лінгвокраїнознавчого підходу до вивчення української мови як іноземної. Аналіз національно-культурного компонента таких видань переконує, що національно і культурно специфічні елементи найбільш яскраво відображають духовний світ українців, особливості світосприйняття українського народу.

Мета статті – виділити та проаналізувати національно-культурний компонент посібника з української мови для початківців, показати особливості кожного із елементів та визначити їхню роль у формуванні країнознавчої компетентності, посиленні зацікавлення до вивчення української мови як однієї з найбагатших слов'янських мов.

Виклад основного матеріалу. Зміни в суспільно-політичному житті України, які відбулися на початку 90-х років XX століття, дали потужний поштовх до відродження української державності, відновлення державних символів та повернення української мови в усі сфери суспільного життя. Для багатьох громадян України, які з різних причин не володіли українською мовою, постала реальна потреба вивчати її з метою виконання своїх службових обов'язків, успішного навчання в різного рівня закладах освіти, а також через усвідомлення своєї української ідентичності. На цій хвилі за підтримки Товариства української мови імені Тараса Шевченка почали з'являтися посібники української мови, призначені для осіб, які володіли російською мовою [4; 7; 9; 13]. Автори першого комплексного посібника з української мови для початківців [7], крім фонетико-орфографічного курсу та елементарної граматики, включили твори української літератури та фольклору. У наступні видання цього посібника було додано російсько-українські словники стійких словосполучень та міжмовних омонімів [4]. Посібник І. Ющука [13] містив найуживаніші військові команди, наприклад: *В ружьє! – До зброї! Взять во фланг! – Зайти з крила! Вольно! – Спочинь! Глуши мотор! – Вимкни мотор! К орудиям! – До гармат! Кругом! – Обернись! Ура! – Слава! Шире шаг! – Довиший крок!*

У Львові цю хвилю підхопили викладачі Львівського університету імені Івана Франка З. М. Терлак та О. А. Сербенська, які стали авторами посібника «Украинский язык для начинающих» [11]. Уже з перших сторінок посібника слухач довідується про красу, мелодійність, гнучкість, багатство української мови як однієї з найбільш милозвучних мов світу. В останньому розділі посібника вміщено **тексти для читання**, які тематично згруповані. Першою подано тему «Думки про мову» – вислови відомих людей про рідну мову, зокрема українську (С. Воробкевич, І. Франко, П. Мирний, О. Гончар, П. Мовчан, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Рильський, Д. Павличко та ін.). Багато висловів стали крилатими і звучать як заповіт і застереження нащадкам: *Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, – це людина без роду й племені* (В. Сухомлинський); *Відберіть у народу все – і він усе може повернути; але відберіть мову, і він ніколи більше вже не створить її* (К. Ушинський).

Текст «Причарувати мовою» Г. Нудьги знайомить з історією виникнення та розвитку української мови, її поширенням у добу середньовіччя на теренах Європи. Той факт, що українську мову зараховували до мов розвинених, багатих лексикою, мелодійних, ніжних, важливих для прокладання торговельних шляхів з європейських

країн через Україну до Азії та Близького Сходу, яка здатна була зачарувати своєю красою іноземців, впевнює читача в її перспективності і престижності сьогодні. Із тексту про національну святиню – український прапор – читачі дізнаються, що етнонім «хохол» є монгольського походження і пов'язаний з кольорами національного прапора: «хох» – синій, голубий, небесний; «улу» (юлу) – жовтий.

Автор тексту «Національна святиня» історик В. Сергійчук переконує, що «очищена від політичного накипу національна символіка зможе служити справі добрих взаємин між народами і ніколи більше не буде використана з облудною метою» [12 : 202].

Порівняно з першим виданням третє (2019) доповнене двома текстами сучасного історика С. Плохія «Поява слов'ян» та «Князь Святослав», у яких викладено дещо з історії слов'янських племен, які населяли сучасну територію України, та київського князя Святослава, який прославився завоюванням нових земель для Київської Русі. Читаючи ці тексти, слухач довідується про правдиві факти з історії України-Руси.

Важливими країнознавчими елементами наповнені тексти про першу бібліотеку на Русі, про міста Київ та Львів, про генія України Тараса Шевченка та історію створення картини «Запорожці». Кожен із вміщених у посібнику текстів для читання сповнений потужним національним духом та самоповагою до історії та культури українців.

Невиправданим вважаємо вилучення із першого видання тексту «Про що розповідають імена», у якому його автор А. Матвієнко стверджує, що імена належать до найцікавіших жильців мови; вони, як і інші слова, можуть засвідчити факти з життя народу і народів, через історію яких раніше чи пізніше прийшли [11 : 212]. Слухачі можуть довідатися про родовід імен, поширених серед українців, зокрема *Володимир, Всеволод, Любов, Віра, Надія, Ганна, Марія, Гаврило, Данило, Давид, Захар, Ілля, Наум, Семен, Самійло, Соломія, Яків, Ярема* та багато інших. Цікавою може виявитися історія того самого імені, яке в різних мовах звучить по-різному, наприклад: *Іван – Ян, Іоханан, Йоган, Жан, Джованні, Хуан, Джон, Ованес*.

Однак у третьому виданні з'явилися нові розділи «Українські пісні», «Українські казки», «Народний гумор», «Народна мудрість», «Українська поезія», «Поезія в прозі». Із багатой скарбниці **українських пісень** автори посібника вибрали улюблені пісні українців: «*Била мене мати*», «*Ой чий то кінь стоїть?*», «*Ой чорна я си чорна*», «*Підманула, підвела*» та ін. Мова деяких пісень містить діалектні елементи, які викладач змушений прокоментувати, наприклад: *си, ще-м си, якби-м го*. Повторення слів і фраз у пісні полегшують їх запам'ятовування, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу. Викладач повинен бути готовий відтворити мелодію цих пісень або подати їхнє звучання в записі. Увагу слухачів можна повернути до пестливої лексики, народних порівнянь, символів, якими наповнені українські пісні.

Із невичерпного джерела народної мудрості в посібник вкраплено дотепні **усмішки, приповідки, каламбури**, наприклад: *Перед тим, як розпочати доповідь, він потер окуляри, а потім почав замилювати очі; Коли сумніваєтесь, кажіть правду*.

Українська поезія представлена віршами Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Олександра Олеса, Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Андрія Малишка, Дмитра Павличка, Ліни Костенко. Перлини української поезії стануть доступними слухам, які виявили бажання вивчити українську мову. Вірші українських класиків можна пропонувати вивчити напам'ять. У них є фрази, які стали крилатими, наприклад: *Ми просто йшли; у нас нема зерна неправди за собою; учися, серденько, колись з нас будуть люди* (Т. Шевченко); *Без мови рідної, юначе, й народу*

нашого нема (В. Сосюра). Багато віршів покладені на музику «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...» (І. Франко), «Ми підєм, де трави похилі...», «Чому, сказати й сам не знаю...» (А. Малишко), «Моя любове, ти – як бог...», «Я стужився, мила, за тобою...», «Лелеченьки» (Д. Павличко), «Поїзд із Варшави спогади навіяв...» (Л. Костенко).

У структуру посібника включено короткі **біографічні довідки** про багатьох українських письменників (Т. Шевченко, Леся Українка, І. Франко, М. Коцюбинський, Б.-І. Антонич, Д. Павличко, В. Симоненко, М. Рильський, Олександр Олесь, В. Стус, О. Гончар, А. Малишко, В. Рубан) та подано один або кілька найбільш відомих їхніх творів. Завдання до твору можуть передбачати роботу з власне мовним матеріалом, однак викладач має добру нагоду звернутися до змісту твору і прокоментувати його. Наприклад, вірш Б.-І. Антонича «Батьківщина» [12 : 52] звучить як батьківська настанова дитині любити рідну мову, річку, що тече серед поля, дерева в нашому саді, лани пшениці, пахучий теплий вітер, пісні і молитви щоденні, небо, синє вдень, а серед ночі темне. Патріотичним настроєм сповнений вірш І. Франка «Земле, моя всеплодющая мати...», якому передують народні прислів'я про рідну землю, наприклад: *Дай землі, то й вона тобі дасть; На чийй землі живеш, того й воду п'єш; Доглядай землю плідну, як матір рідну.*

Близькими до художніх творів українських письменників є **публіцистичні тексти** про майстрів слова, вміщені в різних частинах посібника. Наприклад, текст відомого українського письменника Є. Гуцала про Богдана-Ігоря Антонича «Дивовижний поет Богдан-Ігор Антонич!» [12 : 166–167] переповнений образністю в оцінках таланту дивовижного поета: *«На зоряному небі української літератури зоря його душі сяє з тим блиском, який притаманний лише їй самій, і нема схожої на неї, і не пригасає її світло за нічною, неждано налетілою хмарою, і яскравість її не помениється з плином часу...»* [12 : 166].

Невід'ємною частиною посібника є український **мовленнєвий етикет** – низка висловів, які вживають задля забезпечення доброзичливого спілкування. Такі вислови є частиною діалогів, які слухачі читають або самостійно добирають. Серед них є традиційні усталені мовні звороти на зразок: *Пробачте! Вибачте! Даруйте на слові! Перепрошую! Прошу вибачити! Прошу вибачення! Щасливої дороги! На все добре! Ви не завдали мені ніяких клопотів! Щиро вітайте усіх ваших! Вибачте, що турбую! Дуже приємно! Щиро дякую! Радий вам допомогти! З ласки своєї! Щиро вдячний за допомогу!*

Відомо, що дотримання норм мовленнєвого етикету мовцем часто впливає на його співрозмовника більше, ніж власне предметний зміст комунікації, а національно-культурне навантаження етикетних норм може бути зумовлене специфікою умов життя етнічної групи, способом господарювання, релігійним впливом, рівнем зв'язків із іншими народами, культурним розвитком, а також національним характером і ментальністю [8 : 133].

Автори посібника звертають увагу на наголос у формі 1-ої особи однини *проби́шу* як синонім *будь ласка* і *прошу* 'звертатися з проханням'; застерігають не вживати вислову *Я вибачаюся!* замість *Пробачте! Перепрошую! Даруйте!* Наголошено на традиції вживати займенник *Ви* у розмові зі старшими за віком чи посадою людьми, з незнайомцями, а також у спілкуванні з батьками, щоб підсилити шанобливе ставлення до них.

Автори посібника привертають увагу до **звертань**, які відображають культуру українського народу і традиції використання кличного відмінка. Запропоновано уважно прочитати звертання, які вживав Іван Франко в листах до офіційних осіб, друзів, рідних, наприклад: *Високоповажний пане професоре! Вельмишановний*

добродію! Дорогий друже! Ласкавий і любий добродію! Дорогий пане товаришу! Любий пане Богдане! Дорогий приятелю! Люба моя, сердечна Олю! Дорога Анно!

Тексти-діалоги пов'язані з різноманітними побутовими темами, але вони відображають особливості української ментальності через власне українську лексику та сполучення, наприклад: *крамниця, костюм вам личить; адреса відправника, адреса одержувача; зробити зачіску, підстригти волосся*. Для вимови шиплячих приголосних подано власне українські слова, які містять короткі і довгі приголосні звуки [ж], [ч], [ш], наприклад: *чебрець, щасливий, щебетати, щедрий, щовечора, щойно, щоденник, щойно, чарувати, хрущ, межиріччя, узбережжя, бездоріжжя, подружжя, роздоріжжя, безмежжя*. Для вимови звука [дж] можна було б запропонувати слова *джура, народження, джигун, джерело*. Важливо, що більшість поданих у межах теми уроку слів звуковим складом відрізняються від російських і автори їх не перекладають. Для вироблення навичок їхньої правильної вимови служить транскрипція.

На нашу думку, звучання кожного українського слова в порівнянні з російською допомагає відчутти самотність української мови. Тому завдання, спрямовані на порівняння співзвучних у двох мовах слів, є надзвичайно потрібними, наприклад: *місто – город і место – місце, неділя – воскресенье і неделя – тиждень, вродливий – красивый і уродливий – потворний, злодій – вор і злодей – злочинець*. Додані до текстів словнички містять здебільшого слова, які по-різному звучать в українській та російській мовах, порівняй: *плодородие – родючість, различие – відмінність, страна – країна, крепить – зміцнювати, отец – батько, мировой – світовий, лишать – позбавляти*.

Про інакшість української мови порівняно з російською яскраво свідчить текст А. Коваль про назви українських місяців: *«Наші назви місяців прозорі: легко встановити, яка ознака покладена в основу називання. Січень дістав свою назву від «сікти»...»* [12 : 162]. На фоні запозичених назв місяців у російській мові українські назви вражають оригінальністю, близькістю до природи. Етимологічні, етнокультурні, когнітивні аспекти назв місяців української мови, різнопланові асоціативні реакції на них, які виникають у свідомості українців, стають об'єктом дослідження сучасних мовознавців. Учені доходять висновку, що менсоніми (назви місяців) – це елементи традиційної українськомовної картини світу, яка демонструє гармонійне поєднання людини і природи [14 : 127–136].

Багатство і красу української мови автори посібника показують через **гумористичну оповідку** Д. Мусянка «Покохав Петро пастушку...», у якій 370 слів починаються буквою **П**: *Підтоптанний парубійко Петро Притула покохав прекрасну подолянку пастушку Палажку Павлюк...* [12 : 49]. **Автори заохочують слухачів** написати по-українськи подібні два-три речення. Таке завдання може виявитися не лише цікавим щодо вибору сюжету, але й корисним, оскільки спонукає попрацювати зі словником, розширити свій словниковий запас.

На прикладі українських народних **прислів'їв і приказок** у посібнику показано різні важливі для українців теми – любов до землі, родинне і подружнє життя, осуд пияцтва тощо, наприклад: *Доглядай землю плідну, як матір рідну; Чия земля, того й хліб; Де горілка, там і сльози*.

Автори вміло використовують **загадки, паліндроми та акровірші**. Мовознавці вважають загадку текстом культури, який потрібно вивчати в контексті певної культури [5 : 11]. У посібнику ці мінітексти використано як спосіб активізувати в пам'яті слухачів слова, що відрізняються наголосом або однаково читаються в обох напрямках (зліва направо і справа наліво), наприклад: *корок, біб, око, Кирик, зараз, ніп* [12 : 83–84].

Не менш важливими з огляду на національний компонент є завдання, пов'язані з процесами українського **словотворення**. Відомо, що багатство мови визначають за різноманітністю її словотворчих ресурсів. Автори посібника наводять приклади словотвірних синонімів (*далечінь, далина; ходьба, хід, ходіння; сніговій, сніговійниця, сніговиця, сніжниця*), вказують на активні процеси словотворення демінутивів з допомогою здрібно-пестливих суфіксів (*матінка, мамуся, матуся, матусенька; татусь, татко, таточко, татонько, татуньо; бабуся, дідусь, донечка, синочок; землянька, стежечка* та ін.), а також вживання демінутивів у художніх текстах та українських народних піснях, наприклад: *Коли б же ти, дівчинонько, трошки багатенька, взяв би тебе за рученьку, повів до батенька* (Нар. тв.). Великий набір здрібно-пестливих суфіксів подано з метою утворення похідних слів. Такі завдання сприяють розвитку навичок самостійно творити нові слова, добирати відповідні суфікси, наприклад: *вінок – віночок, зоря – зіронька, рука – рученька, сонце – сонечко, земля – землянька* [12 : 81]. Важливо переконати слухача, що для української мови вживання демінутивних суфіксів є досить показовим явищем, яке зумовлюється не лише лінгвістичними особливостями мови, а й особливостями національно-психологічного складу її носіїв, зокрема такими рисами українців, як емоційність, ніжність, ліризм.

Утворення географічних назв (*Запоріжжя, Закарпаття*) автори посібника коментують у зв'язку з фактами історії України чи особливостей її ландшафту. Відзначено різницю у виборі словотворчих суфіксів для творення віддієслівних іменників української та російської мов, пор.: *полірування* (укр.) і *полировка* (рос.). Застережено слухачів, з одного боку, від неправильного вживання в українській мові слів *треніровка, планіровка*, а з іншого, від зловживання іменниками на *-ни(я)*, на громадження яких робить стиль викладу канцелярським, наприклад: *Назріла потреба навчання учнів виразного читання*. Потрібно: *Треба вчити учнів виразно читати*.

Висновки. У перші роки відновлення незалежності України були створені численні посібники з української мови для початківців, які володіли російською мовою. Їхніми авторами стали відомі українські мовознавці, які жили і працювали в Києві, Харкові (І. Вихованець, Ю. Ісиченко, Ю. Жлуктенко, В. Калашник, Є. Карпіловська, Н. Клименко, А. Свашенко, І. Ющук, В. Ярмак). У цей час у Львові до справи відродження української мови та культури долучилися викладачі Львівського університету імені Івана Франка, педагоги з багаторічним досвідом викладання української мови як рідної та іноземної З. М. Терлак і О. А. Сербенська. Патріоти, глибоко закорінені в національні цінності українського народу, створили посібник для російськомовних слухачів, який за більш ніж 30-літню історію зазнав кілька перевидань, не втратив своєї цінності і залишається важливим джерелом знань про особливості української мови в порівнянні з російською, а також скарбницею народної творчості, закладеної в українських народних піснях, прислів'ях, приказках, загадках, усмішках, етикетних висловлюваннях, особливостях словотворення. Читаючи оригінальні художні тексти, вивчаючи українські пісні, стійкі народні порівняння, фразеологізми, слухачі мають змогу пізнати красу українського слова, заглибитися в стихію культури українського народу, досягнути його духовні скарби.

Національно-культурні компоненти – важлива частина змісту підручників з української мови для іноземців. Осмислення їхніх особливостей, шляхів та способів використання в процесі навчання української мови як іноземної становить перспективу подальших науково-методичних досліджень.

Список використаної літератури

1. Антонів Л., Мацюк З. Підручники та посібники з української мови як іноземної. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 18 с.
2. Бойко Г. І. Навчальний посібник з української мови як іноземної для чужоземних студентів «Місто Лева» рівня В2 як основний лінгвокраїнознавчий підручник. *Педагогічні науки* : збірник наукових праць. Херсон, 2018. Вип. LXXXIV. Т. 2. С. 28–33.
3. Бронська О. Лінгвокраїнознавчий аспект у викладанні української мови як іноземної. *Дивослово*. 2000. № 7. С. 43–44.
4. Выхованец И. Р., Карпиловская Е. А., Клименко Н. Ф.. Изучаем украинский язык. Расширенный курс : самоучитель : учеб. пособие для студ. вузов. Київ : Либідь, 1993. 270 с.
5. Гаценко І.О. Загадка як тип тексту. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 6–11.
6. Грицьковян Я. Перші підручники української мови в післявоєнній Польщі. *Рідна мова*. 2011. № 15. С. 51–56.
7. Жлуктенко Ю.А., Карпиловская Е. А., Ярмач В. И. Изучаем украинский язык. Самоучитель. Київ : Либідь, 1991. 216 с.
8. Загнітка А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за ред. А. П. Загнітка. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
9. Исиченко Ю. А., Калашник В. С., Свашенко А. А. Самоучитель украинского языка. 3-е изд., перераб. и доп. Киев : Вища школа, 1993. 287 с.
10. Мацюк З. Граматичний матеріал у програмах та підручниках з української мови як іноземної. *Wroclawska ukrainistyka. Lingua. Litterae. Sermo*. Wrocław, 2022. S. 181–192.
11. Терлак З. М., Сербенская О. А. Украинский язык для начинающих. Львов : Свит, 1992. 240 с.
12. Терлак З., Сербенська О. Українська мова для початківців: вид. 3-є, випр. й доп. Львів : Апріорі, 2019. 268 с.
13. Ющук І. П. Українська мова для початківців: навчальний посібник. Київ : Видання Всеукраїнського товариства «Просвіта», 1992. 86 с.
14. Яроцька Г. С., Азулай Е. А. Етимологічні, етнокультурні та когнітивні аспекти менсонімів української мови. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 2 (16). Т. 22. С. 127–136.

References

1. Antoniv L., Matsiuk Z. Pidruchnyky ta posibnyky z ukrainskoi movy yak inozemnoi. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2005. 18 s.
2. Boiko H. I. Navchalnyi posibnyk z ukrainskoi movy yak inozemnoi dlia chuzhozemnykh studentiv «Misto Leva» rivnia V2 yak osnovnyi lnhvokrainoznavchyi pidruchnyk. *Pedahohichni nauky* : zbirnyk naukovykh prats. Kherson, 2018. Vyp. LXXXIV. T. 2. S. 28–33.
3. Bronska O. Lnhvokrainoznavchyi aspekt u vykladanni ukrainskoi movy yak inozemnoi. *Dyvoslovo*. 2000. № 7. S. 43–44.
4. Vykhoanets Y. R., Karpylovskaia E. A., Klymenko N. F.. Yzuchaem ukraynskiy yazyk. Rasshyrennyi kurs : samouchytel : ucheb. posobyie dlia stud. vuzov. Kyiv : Lybid, 1993. 270 s.
5. Hatsenko I.O. Zahadka yak typ tekstu. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriiia : Filolohiia. Zhurnalistyka*. 2021. T. 32 (71). № 6. Ch. 1. S. 6–11.
6. Hrytskovian Ya. Pershi pidruchnyky ukrainskoi movy v pislivoiennii Polshchi. *Ridna mova*. 2011. № 15. S. 51–56.
7. Zhluktenko Yu.A., Karpylovskaia E. A., Yarmak V. Y. Yzuchaem ukraynskiy yazyk. Samouchytel. Kyiv : Lybid, 1991. 216 s.

8. Zahnitko A. P., Bohdanova I. V. *Linhvokulturolohiia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv / za red. A. P. Zahnitka. 3-ye vyd., pererob. i dop. vynytsia : DonNU imeni Vasylia Stusa, 2017. 287 s.*

9. Ysychenko Yu. A., Kalashnyk V. S., Svashenko A. A. *Samouchytel ukraynskoho yazyka. 3-e yzd., pererab. y dop. Kyev : Vyshcha shkola, 287 c.*

10. Matsiuk Z. *Hramatychnyi material u prohramakh ta pidruchnykakh z ukrainskoi movy yak inozemnoi. Wroclawska ukrainistyka. Lingua. Litterae. Sermo. Wrocław, 2022. S. 181–192.*

11. Terlak Z. M., Serbenskaia O. A. *Ukraynskyi yazyk dlia nachynaiushchych. Lvov : Svyt, 1992. 240 s.*

12. Terlak Z., Serbenska O. *Ukrainska mova dlia pochatkivtsiv: vyd. 3-ye, vypr. y dop. Lviv : Apriori, 2019. 268 s.*

13. Iushchuk I. P. *Ukrainska mova dlia pochatkivtsiv: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Vydannia Vseukrainskoho tovarystva «Prosvita», 1992. 86 s.*

14. Iarotska H.S., Azulai E.A. *Etymolohichni, etnokulturni ta kohnityvni aspekty mensonimiv ukrainskoi movy. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I.I. Mechnykova. Seriia : Filolohiia. 2017. Vyp. 2 (16). T. 22. S. 127–136.*

NATIONAL AND CULTURAL COMPONENT OF THE MANUAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR BEGINNERS

Zoriana Matsiuk

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Ukrainian Applied Linguistic
1 Universitetska Str., room 233, 79001, Lviv, Ukraine
phone: 032 239 43 55
e-mail: sora.km@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-5399-004>*

The article examines the place of the national-cultural component in the content and structure of the textbook “Ukrainian for Beginners” by Zenovii Terlak and Oleksandra Serbenska. In the first years of Ukraine’s restoration of independence, Ukrainian philologists considered it their patriotic duty to teach the Ukrainian language to Russian-speaking citizens of Ukraine. In such circumstances, writing a Ukrainian language textbook for Russian speakers was the need of the hour. The reasons that prompted non-native speakers to learn Ukrainian could be varied. It was not only an interest in the language, which is necessary for a person to perform his or her official duties, but also the awakening of deeply hidden Ukrainian genes. In addition to revealing the basics of Ukrainian phonetics and grammar and creating a system of exercises to consolidate the material, Lviv linguists attached special importance to textual material, which they filled with deep Ukrainian studies content. Through reading original literary texts by Ukrainian writers, studying Ukrainian folk songs, proverbs, sayings, stable folk comparisons, and phraseology, students were given the opportunity to learn about the culture of the Ukrainian people and join their rich spiritual world. From the very first pages, the authors of the textbook tell about the beauty, melody, flexibility, and richness of the Ukrainian language as one of the most melodious languages in the world. The textbook includes brief biographical information about many Ukrainian writers and presents one or more of their most famous works. An integral part of the guide is Ukrainian speech etiquette, a series of expressions that Ukrainians use to ensure friendly communication. Among them are the traditional, well-established phrases of greeting, farewell, apology, etc. The tasks related to the processes of Ukrainian word formation are also important in terms of the national component.

For more than 30 years of history, the manual has undergone several reprints and additions, but its national and cultural potential has remained unchanged, which testifies to the greatness of Ukrainian culture, the inviolability of the spiritual treasures of the Ukrainian people and its national shrines.

Key words: Ukrainian language, national-cultural component, beginner’s textbook, country studies potential.

*Стаття надійшла до редакції 27.02.2025
доопрацьована 04.03.2025
прийнята до друку 07.03.2025*